

MAHALLE ÖGESİ VE TURGUT CANSEVER PROJELERİ

Behiye YILMAZ
Email: behyyey@gmail.com

ÖZET

Mahalle bir yerleşim ölçeği olarak kentsel alanın idari olarak bölünmüş bir parçasını tanımlamaktadır. Kentin fiziksel yapısı ve gelişimi bakımından mahalle birimi önemli bir kentsel ölçektir. (Felekoğlu,2000: 5) Toplumda düzen, iyileşme ve güzelleşme; sosyal ilişkilere ve etkileşimlere olanak veren mahallede başlamaktadır. Türkiye’de mahalle kavramının temeli Cansever’in tanımıyla“...mahremiyetine sahip, bahçe-doğa, mahalle-toplum ilişkilerinin en yoğun şekilde yaşandığı...” Osmanlı-Türk mahallesiyken “günümüze gelindiğinde mahalle kendisine modern kent mekânları arasında yer bulmaya çalışan sınırlı bir alan olarak karşımıza çıkmakta ve kültürel bir yapıdan daha çok idari bir yapıya işaret etmektedir”.(Baday,2011: 30)Bu süreç dikkate alındığında mevcut mahalle oluşumunda bir değişimin var olduğu görülmektedir. Bu sebeple Cansever’in “Güzel bir dünya inşa etmek, dünyayı güzelleştirmek, insanların gelecek nesillere karşı asli vecibeleri ve sorumluluklarıdır”Şiarı ekseninde kent ve mahalle ölçeğinde tasarladığı mimari projeler sosyolojik ve mimari bağlamda irdelenmiştir. Elde edilen verilerin yeni oluşturulacak mahallelerin kavramsal altyapı hazırlama ve tasarı süreçlerine katkı sağlaması hedeflenmektedir.

Anahtar kelimeler: Mahalle, Turgut Cansever, Mimari

THE NEIGHBORHOOD CONSTITUENT AND TURGUT CANSEVER PROJECTS

ABSTRACT

The neighborhood is described an administrative fragment of the urban area as a settlement scale. The neighborhood unit is an important urban scale in terms of the physical structure and development of the city. Order, improvement and beautification in society (Felekoğlu, 2000) start with social relations and interactions. With the definition of Cansever, which is based on the concept of neighborhood in Turkey," while it is the Ottoman-Turkish neighborhood where the relations between the garden and nature, the neighborhood and society are lived the most intensely and having privacy, when it comes to the day, the neighborhood is a place that there is a limited space trying to find itself

among the modern urban spaces, and it points out a cultural structure rather than an administrative structure (Baday, 2011). Considering this process, it seems that there is a change in the existing neighborhood formation. For this reason, With the axes of Cansever's slogan that is stated as "building a beautiful world, beautifying the world, people have the principal obligations and responsibilities for future generations." The architectural projects designed in the city and neighborhood's scale have been examined in the sociological and architectural context. The new data to be generated is targeted to contribute to the conceptual infrastructure preparation and drafting processes of new neighborhood to be formed.

Key Words: *Neighborhood, Turgut Cansever, Architecture*

1. GİRİŞ

Şehirde planlamanın en küçük birimi olan mahalle ögesi fiziksel yapı ve sosya-kültürel yapı değişkenleri üzerine kuruludur. (Ürküt, 1998: 5) Konut, ortak alanlar, sokaklar, yollar vs. mahallenin fiziksel yönünü oluştururken; komşuluk, sosyal ağ, ilişkiler vs. de bu kriterin sosya-kültürel yapısını meydana getirmektedir.

Türkiye’de Mahalle Kriteri ve Gelişim Süreci

Mahalle Cansever’in deyimıyla Osmanlı şehir yapısının çekirdeğidir. Osmanlı mahallesinin fiziksel yapısını merkezi bir cami ve onun etrafında daireler şeklinde genişleyerek kurulan evler oluşturur. (Baday, 2011: 21) Bu geleneksel mahallelerin en önemli fiziksel özelliklerinden biri ise organik ve spontane oluşma eğilimidir.(Ürküt, 1998: 18) Bir başka ifadeyle bu mahalleler bir plancı tarafından tasarlanmaz; zamanla, aşamalı olarak kendiliğinden oluşur. İnsanlar evlerini komşularının evlerini referans alarak kurar. Evler arasındaki ilişkiyi “ ‘bitişik’-‘ayrık’, ‘yakın’-‘uzak’, ‘aynı hizada’-‘farklı hizada’ “ olma, yol ile aynı yönde veya farklı yöne dönük olma” kriterleri belirler. Topografya bu kurulumda önemli bir referanstır. Bu fiziksel kurulum aynı zamanda Osmanlı mahallesinde soysa-kültürel yapıyı da destekler. Çünkü mahalle sadece bir mekân temsiliyeti değildir; kimlik kurulumunun, ben-idrakinin, hayat tarzının şekil bulduğu sosyolojik bir ortamdır. Nitekim “...Osmanlı İmparatorluğu dünyanın dört bir tarafına ulaşan medeniyet tahayyülünü idari teşkilatın en küçük birimi olan mahallelerden başlatmış ve bu yönü ile mahallelere büyük önem vermiştir”. (Baday, 2011: 21) Mahallenin bu geleneksel yapısı Cumhuriyet döneminde yapılan imar planları, düzenlemeler ve apartmanlaşmanın sonucu olarak bozulmaya başlamıştır ve hızlı kentleşme sürecine girilmiştir. Bu süreç sonunda toplu konut mahalleleri, yasal olarak gerçekleştirilen mahalleler ve gecekondulu mahalleleri olmak üzere üç tip mahalle ortaya çıkmıştır. (Ürküt, 1998: 20) Ayrıca bu fiziksel bozulma soysa-kültürel yapıdaki bozulmayı beraberinde getirmiştir. Cansever bu bozulmanın farkındalığıyla mahalle kriterindeki fiziksel ve soysa-kültürel sorunlara cevap verebilecek çalışmalar yapmıştır.

2. TURGUT CANSEVER VE MİMARLIK TASAVVURU

Turgut Cansever 1920 yılında Antalya’da doğdu. Lise eğitimi Galatasaray Lisesi’nde, üniversite eğitimini ise Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümü’nde aldı. İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi’nin Yüksek Mimarlık Bölümü’nden 1946 yılında mezun olmasının ardından Sedat Hakkı Eldem’in teklifiyle onun asistanı oldu. Sonrasında ise 1949 yılında İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü’nde Selçuk ve Osmanlı Mimarisinde Üslup Gelişmeleri: Türk Sütun Başlıkları konusunda doktorasını tamamladı ki bu Faruk Deniz’e

göre Türkiye’de yapılmış ilk sanat tarihi doktorasıdır. 1960 yılında Frank Lloyd Wright, Le Corbusier, Walter Gropius, Alvar Aalto ve Mies van der Rohe gibi çağdaş mimarlığın beş önemli şahsiyetini incelediği Modern Mimarının Temel Meseleleri adlı teziyle doçentlik tezini hazırladı. 1980 yılında Bodrum’daki Erteğün Evi ve Ankara’daki Türk Tarih Kurumu Binası; 1992 yılında ise Demir Tatil Köyü ile uluslararası Ağa Han Mimarlık Ödülleri’ni kazanmıştır. Ağa Han mimarlık ödülünü üç kez alan tek mimardır. Cansever mimarlık işini insanın asli vazifesi olarak gördüğü “güzelleştirme” felsefesiyle temellendirmiştir. Bu güzelleştirme eylemi ona göre varlık sebebinin ve sorumluluğun farkında olan her mimar için ilk tasarı gayesi olma özelliğine sahiptir. İmar edenin amacını böyle tanımlarken yöntemini transandantalın, İlahi Emrin varlıkta vücut bulmasıyla oluşan tezyinîlik kavramıyla açıklamaktadır.(Cansever,1997a: 25) Bu doğrultuda kültürel sefaleti aşmanın çözümü olarak ise Türk evini ve mahallelerini vücuda getirenlerin amaçlarının ve yolunun takip edilecek en önemli örnek ve yol olduğunu belirtmiştir.

3. CANSEVER’İN ŞEHRE VE MAHALLE ÖLÇEĞİNE YAKLAŞIMI

“Türk evinden elimizde kalanları korumak ve buna ilaveten Türk evi ve mahallesini vücuda getiren iradeyi yeniden etkili kılarak çözümleri yeniden üretmek, toplumumuzun gelecek nesillere karşı en önemli görevi olacaktır.”(Cansever, 1997a: 156) Söylemine paralel olarak Cansever şehir dolayısıyla mahalle üretimine katkıda bulunabilecek analizler ve yeni çözümler sunmuş bir mimar ve düşündürüdür. Ona göre yaşam alanında güzeli yakalamak için mahallenin temel birimi olan evin diğer evlerle olan ilişkisi ve bu evlerin arazideki konumları önem arz etmektedir. Bu da, onun deyişiyle, ancak “...iyi komşuluk esasları, manzara, güneş ve arazi eğimi gibi faktörleri göz önünde tutmasına imkan veren genel planlama ve üretim organizasyonu..” ile sağlanabilir. (Düzenli, 2009: 170) Bahsedilen kriterler temel alınarak tasarlanmış mahallelerin ölçeği yaklaşık bin aileye yaşam alanı sunacak şekilde olmalıdır. İç yolları trafikten arındırılan bu mahalleler yaya ve çocuk alanlarına imkân sağlamalıdır.(Cansever, 1995: 32) Cansever’e göre şehir, meydanları ve ortak alanları kurma eylemiyken aynı zamanda özelde evin kapı, pencere, ışık ve diğer ayrıntılarının inşasıdır.(Ceran, 2011: 37) Bu bağlamda Cansever’in mahalle kriterinde ortak alanlara yaklaşımları olduğu gibi konut bazında da önemli kararları vardır. Ona göre konut tasarlanırken yöreye uygun malzemeler tercih edilmelidir. Bu konutlar 1, 2 veya 3 katlı küçük bahçeli evler olmalıdır. Zira toplumun isteği bu yönde olduğu gibi aynı zamanda bu evler çok katlı yapılara göre daha ucuza mal olmaktadır. Çünkü çok katlı yapıların inşa sürecinin uzunluğundan kaynaklı finansal kayıpları az katlı yapılarda olmayacaktır. Yine benzer şekilde çok katlı yapılarda kullanımı mecburi olan güçlü donatıya sahip betonarme malzeme, asansör, koridor, depreme dayanıklılık için gerekli malzeme gibi masraflar az katlı yapılarda daha az olacaktır. (Cansever, 1995: 15) Çok katlı yapılarda her dairenin arasında su ve ısı izolasyonu gerekirken iki katlı ahşap bir yapı için böyle bir gereklilik yoktur. (Cansever, 1997b: 299) Onun tasavvuruna göre mahalle kriterinin barındırdığı “mahalleli” kavramı da önemlidir. Zira mahalle için yapılacak düzenlemelerin karar aşamasına mahalleli de katılmalıdır. Ve hatta karar aşamasının yanısıra evin ve sosyal donanım tesislerinin (cami, mektep vs.) üretiminde de rol almalıdır. Dahası mahalleli çevre bakım sorumluluğunu da üstlenecek şekilde yetkilendirilmelidir. (Cansever,1995: 15)

4. CANSEVER'İN MAHALLE ÖLÇEĞİNDEKİ PROJELERİ

4.1. Batıkent Yenişehir ve Konut Projesi

Cansever'in mahalle oluşumunda önem verdiği kriterlerden biri ferdiyettir. Onun mahalle tasavvurunda her bireyin evin ve toplumsal mekânın oluşumuna katılarak ferdi olma imkânını yakalamış olur. Bu mahalle çözümlemesi buna imkân veren bir düzenlemeye sahiptir. Bu proje ev, bahçe, komşular, sokak, meydan ve şehir merkezinden oluşmaktadır. Cansever Batıkent Yenişehir ve Konut Projesi'ndeki evleri şöyle tarif etmektedir: "tabiata bahçeye bağlantılıdır. Bu bahçe, çocuklar ve yaşlılar için çok önemli bir yaşama alanı olduğu kadar herkes için her an tazelenen bir tabiat duygusunu ve varlık bilincini geliştirmek bakımından da önemlidir." Geleneksel mahalle yapısına benzer şekilde yeni gereksinimlere cevap verebilecek şekilde ev dönüşüme ve değişime müsaittir. Bu proje ev, bahçe, komşular, sokak, meydan ve şehir merkezinden oluşmaktadır. (Düzenli, 2009: 170)

4.2. Sivas Kaleardı Mahallesi Projesi

"...Yerleşme düzeninin üslubunu belirleyen ana özellik, mahalleyi ve yapı gruplarını oluşturan evlerden her birinin beğimsizliğini koruyarak mahalle kolektivitelerini oluşturmalarıdır. Birimlerin, fertlerin ve dolayısıyla yüceliğin kültür tarihinin nihai aşaması sayan İslami tasavvuf inancının ve son iki asırdır Batı'nın modern demokrasi ideali içinde yer almasını sağlayacak bir yerleşme düzenini gerçekleştirmek gerektiği görünmektedir. Bu yaklaşım geleneğimiz ile çağdaş alanın bütünlüğünün bir zarureti olmaktadır. Her evin bütünlüğü içinde yer alan birimler odalardır. Evlerin mimarilerinin oluşumunda odaların varlığını açık şekilde ortaya koyan çözüm, odaların bina cephesinde özel hacimleri ile belirmesidir. Türk Evi'nin planimetresinin bu özelliği üst kat odalarının alt kata nazaran ileri çıkan ve eli böğründeler ile taşınan cumbalar teşkil etmesi ile daha da bariz bir şekilde ortaya konulur." (Düzenli, 2009: 256)

4.3. Plot Şehir Teklif Projesi

Bu proje bin evlik bir mahalle tasarımıdır. Bu mahalle elli evlik bir komşuluk biriminin farklı kümeler oluşturularak yirmi kez tekrarlanmasıyla oluşturulmuştur. "Mahallenin tasarımında, sosyal hayatın ve ailenin değişen ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir mimari yaklaşım, günün her saatinde yaşayan güvenli kentsel mekânlar, sürdürülebilir doğal çevreler ve mahallelilik ruhunu yeniden hayata geçirecek canlı komşuluk ilişkilerini kurma fırsatlarını geliştirebileceğine inandığımız bir çözüm önerilmiştir. Amacımız, gelir ayrımı yapılmadan düşük gelir grubundaki ailelerin de mütevazı, ancak güzel ortamlarda, çocuk, yaşlı, kadın, erkek her bireyin toplumsal oluşuma yabancılaşmadan katkıda bulunmasını sağlayacak, bireyin çevrenin oluşumuna katılabildiği ve çevresinin sorumluluğunu yüklenerek çevresini denetleyebildiği bir planlamayı gerçekleştirmektedir." (Düzenli, 2009: 262)

4.4. Ballıkuyumcu Toplu Konut Alanı Projesi

Bu projede arazinin yüksek noktalarında 3 ve 4 katlı olmak üzere 2, 3, 4 katlı konutlardan oluşmaktadır. Evler birbirinin manzara ve güneş alma imkânını engellemeyecek şekilde düzenlenmiştir. Birbirine yakın evler, küçük ve dar sokaklar projenin diğer şematik özellikleridir. "Yerleşmede yapı adaları ve yol tasarımı, yapı dağılımı topografya gözetilerek tasarlanmış, farklı yapı yoğunlukları ve kentsel tasarımın yeknesak tekrarlarından oluşmasının önüne geçilerek, bireyin sürekli yenilenen bakış açıları ile zengin bir çevrede yaşaması öngörülmüştür." (Düzenli, 2009: 270)

5.SONUÇ

Turgut Cansever mimari projeleri kadar fikriyatıyla da öne çıkmış bir Türk mimardır. Onun mimarlığı varlık bilinci ve bu bilincin sorumluluğunu fark etme üzerine kuruludur. Bu sorumluluk ise sahip olduğu İslam inancının gerektirdiği doğrultuda güzelleştirmek ve yüce fert olmak amacıyla yapılarına tezahür etmiştir. Tasarladığı şehir ve mahallelerdeki her bir ev hem tek başına sanat ögesidir, hem de kolektivitenin bir parçasıdır. Dolayısıyla bu mahallede yaşayacak olanlar onun inancına göre bu güzelleştirme eylemine katılmaları sayesinde hem fert olma hem de toplumun bir ögesi olma bilincine sahip olacaklardır.

JOURNAL OF AWARENESS

KAYNAKÇA

- Baday, N., 2011, Modern Kent Mekanlarında Mahallenin Konumu, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi
- Ceran, Y., 2011. Filozof Mimar Turgut Cansever, İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi, 11, p.35-38, İstanbul.
- Cansever, T., 1995, *HABITAT II Konferansı için Şehir ve Konut Üzerine Düşünceler*, Hak-İş Yayınları, Ankara
- Cansever, T., 1997a, İslam'da Şehir ve Mimari, Timaş Yayınları, İstanbul, 8
- Cansever, T., 1997b, *Kubbeyi Yere Koymamak*, Timaş Yayınları, İstanbul, 7
- Felekoğlu, H., 2000, Yapı-Çevre ilişkisi; Adana kenti ve Yeni Adana'da yapı-çevre ilişkisi, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi
- Ürküt, S., 1998, Yaşanabilir Çevre Oluşumunda Mahalle Kriterinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi
- http://www.isam.org.tr/documents/_dosyalar/_pdfler/islam_arastirmalari_dergisi/sayi22/160_181.pdf (İslam araştırmaları dergisi)